

VIII Valtakunnalliset neuvolapäivät Espoo 30.10.2006

Avauspuhe

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula

Arvoisat neuvolapäivien osanottajat,

Neuvola on minulle läheinen palvelu kahdestakin syystä. Ensinnäkin työssäni lapsiasiavaltuutettuna haluan korostaa neuvolan merkitystä lasten hyvinvoinnin edistäjänä ja pahoinvointiongelmien ennalta ehkäisijänä.

Neuvola on perhepalveluiden verkoston tärkein solmukohta. Siellä kohdataan kaikki alle kouluikäiset lapset – myös ne jotka hoidetaan kotona. Neuvola on vanhempien arvostama matalan kynnyksen palvelu. Mitä aiemmin lapsen kehityksen riskit varhaislapsuudessa kyetään tunnistamaan, sitä paremmin ja helpommin ne ovat myös korjattavissa. Siksi kuntien ja valtion kannattaa panostaa neuvolatyöhön.

Neuvola on minulle läheinen myös siksi että olen yhdessä mieheni kanssa aktiivinen neuvolapalveluiden käyttäjä kohta kolmivuotiaiden kaksosten vanhempana. Viimeksi muutama viikko sitten kysyin terveydenhoitajalta neuvoja molluskaongelmiin sekä päiväunien pois jäämiseen.

Tästä syystä on minulle ilo ja kunnia voida avata nämä kahdeksannet valtakunnalliset neuvolapäivät. Puheessani haluan kertoa teille lapsiasiavaltuutetun työstä, arvioida lasten hyvinvoinnin tilaa sekä siinä valossa neuvolatyön kehittämisen haasteita.

Lapsiasiavaltuutettu on runsaan vuoden ikäinen viranomainen, jonka tehtävänä on edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista yleisellä yhteiskunnallisella tasolla, yhdessä muiden alan toimijoiden kanssa. Lapsiasiavaltuutetun tehtäviin kuuluvat lasten elinolojen ja hyvinvoinnin seuranta, vaikuttaminen lainsäädäntöön ja muuhun päätöksentekoon, lasten mielipiteiden välittäminen päätöksentekoon, yhteydenpito lapsipolitiikan toimijoiden kesken sekä tiedon välittäminen lasten parissa työskenteleville.

Lapsiasiavaltuutettu toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä, mutta päättää itsenäisesti toimintansa sisällöstä ja suuntaamisesta. Työ perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, jonka

Suomi allekirjoitti ja lain tasoisena voimaan saattoi vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteet ovat lapsen oikeus hoivaan ja suojeluun, lasten oikeus hyviin palveluiden sekä taloudellisiin voimavaroihin sekä kolmantena lapsen oikeus osallistumiseen ja vaikuttamiseen.

Lapsiasiavaltuutettu on siis päättäjien herättelijä, yhteiskuntapoliittinen vaikuttaja, lasten äänen vahvistin sekä yhteistyön rakentaja. Toimintatapoina ovat aloitteet, kannanotot, neuvot, julkiset esiintymiset ja selvitystyöt. Lapsiasiavaltuutettu ei ole valitusviranomainen tai anna ratkaisuja tai oikeusapua yksittäisen lapsen tai perheen tapauksessa. Nämä tehtävät kuuluvat esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehelle ja lääninhallituksille. Muissa pohjoismaissa lapsiasiavaltuutetut ovat samanlaisella tehtäväkuvalla toimineet jo pidempään – Norjassa 25 ja Ruotsissa yli 15 vuotta.

Vaikka lapsiasiavaltuutettu ei ratkaise yksittäisen lapsen tai perheen asioita, toimistoomme on tullut vuositason yli 400 yhteydenottoa vanhemmilta, isovanhemmilta ja lasten kanssa työskenteleviltä. Yhteydenotot ovat hyvin tärkeä tietolähde ja aineisto vaikuttamistyössä.

Neljän kärki yhteydenottojen teemoissa ovat lasten huoltoriitoihin liittyvät asiat, lastensuojelutyön laatu, kouluasiat sekä neljäntenä median lapsille haitallisiin sisältöihin sekä mainontaan liittyvät huolet. Neuvolatyö on ollut yhteydenotoissa esillä sikäli, että vanhemmat ovat kiinnittäneet huomiota kuntien välisiin eroihin tarkastusten määrässä ja laadussa. Ylipäätään lapsille tärkeiden palveluiden epätasainen saatavuus on myös lasten oikeuksien toteutumisen kannalta Suomessa yksi keskeisimpiä epäkohtia.

Lasten elinolojen seuranta on yksi lapsiasiavaltuutetun tärkeitä tehtäviä. Tehtävänäni on esittää vuosittain valtioneuvostolle arvio lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen tilasta. Parhaiten seurantatietoa on kansallisesti yli 12-vuotiaiden lasten hyvinvoinnista. Sitä pienempien ja neuvolaikäisten lasten hyvinvoinnista ja terveydestä ei ole olemassa valtakunnallista seurantaa. Toiveeni on, että tulevaisuudessa tietoa voisi kertyä esimerkiksi neuvolatyön kautta ja osana sähköisiä potilaskertomuksia. On hyvä, että lasten terveyden seurannan kehityshankkeet ovat esillä myös näiden päivien ohjelmassa.

Lapsiasiavaltuutettu edistää lasten omien mielipiteiden välittymistä päätöksentekoon. Ensimmäinen kartoituksemme on juuri raportointivaiheessa. Olemme tehneet syksyn aikana kyselyn peruskoulujen oppilaskunnille. Yhteenvedo tullaan jakamaan puolueille ja päättäjille antamaan lasten näkökulmaa ensi kevään eduskuntavaalien ja sitä seuraavien hallitusohjelmaneuvotteluiden

kannalta. Vaikuttaminen seuraavan hallituksen linjauksiin on syksyn ja ensi kevään työn painopiste. Lapsiasiavaltuutettu julkisti äskettäin laajan yhteistyöverkoston kanssa laaditun ehdotuksen lasten ja nuorten hallitusohjelmaksi. Myös siinä erilaisten ehkäisevien palveluiden, erityisesti neuvolan, kouluterveydenhuollon ja oppilashuollon vahvistaminen oli tärkeässä asemassa. Aineistoa työstä löytyy verkkopalvelusta www.lapsiasia.fi.

Miten lapset sitten Suomessa voivat? Mitä erityisiä haasteita meillä Suomessa on ja miten niihin voidaan vaikuttaa neuvolatyön kautta?

Lasten elinolojen ja hyvinvoinnin kannalta huolenaiheeni on eriarvoistuminen – lapsista osa voi erittäin hyvin ja osa erittäin huonosti.

Jos tilannetta arvioidaan karkealla tasolla voi sanoa, että osa lapsistamme voi erittäin hyvin ja enemmistö lapsista aivan kohtuullisesti. Useimmilla lapsilla on heistä huolehtivat, kuuntelevat ja arvostavat vanhemmat sekä lähiyhteisö. Arviolta noin 15- 20 prosenttia lapsista kärsii psykososiaalisista ja erityisesti mielenterveyden oireista.

Pieni osa lapsista, arviolta noin 5 -10 prosenttia voi erittäin huonosti ja heidän elämänpiirissään erilaiset ongelmat kasautuvat ja vaikeutuvat. Tarkoitan etenkin vanhempien päihteiden väärinkäyttöä, mielenterveysongelmia, väkivaltaisuutta, parisuhdekriisejä sekä pitkään jatkuneen työttömyyden aiheuttamaa syrjäytymistä ja osattomuutta.

Ongelmien vaikeutuminen näkyy myös erilaisten korjaavien erityispalveluiden kysynnän kasvuna, joka on jatkunut jo pitkään. Tällaisia erityispalveluita ovat lastensuojelu, lastenpsykiatria sekä myös päivähoidon ja peruskoulun erityisopetus. Nämä palvelut ovat ruuhkautuneita ja useilla alueilla palveluihin pääsyssä on viiveitä ja puutteita.

Korjaavien palveluiden ruuhkautuminen on osoitus siitä, että lasten ja perheiden vaikeisiin ongelmiin puututaan pääosin liian myöhään. Lasten pahoinvoinnin vähentämiseksi tarvitaan vahvempia ehkäiseviä palveluita ja niissä vanhemmuuden tukemista, kykyä tunnistaa ongelmia, rohkeutta ottaa asioita puheeksi sekä moniammatillista yhteistyötä. Ongelmien ratkominen korjaavien palveluiden kautta tulee myös kunnille erittäin kalliiksi. Kuntien on tärkeä vahvistaa perhepalveluiden johtamista ja kehittämistä kokonaisuutena.

Neuvola on ehkäisevässä työssä avainasemassa – usein myös yhteistyössä päivähoidon kanssa. Yhtä lailla tärkeää on lapsiperheiden kotipalvelun sekä sosiaalitoimen perhetyön lisääminen. Neuvola on avainasemassa siksi, että vauvan tulo perheeseen on useimmiten ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen kannalta otollinen aika. Neuvolatyössä monilla hankkeilla onkin edistetty jo sosiaalisen osaamisen liittämistä neuvolatyöhön sekä kykyä tunnistaa esimerkiksi vanhempien päihteiden käyttöä tai lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa.

Neuvola ei tietenkään yksin voi muuttaa perheiden olosuhteita. Lasten hyvinvoinnin tilaan vaikuttaa yleinen yhteiskuntakehitys erityisesti alkoholipolitiikan päätökset, työelämän muutokset sekä avio- ja avoerojen lisääntyminen. Lasten hyvän elämän edistämiseksi näillä alueilla tarvitaan muutoksia.

Lasten vanhempien liiallinen alkoholinkäyttö on Suomessa suurin yksittäinen syy lasten pahoinvointiin, mitä viime vuosien alkoholipolitiikka on kärjistänyt. Alkoholinkäyttöön liittyy usein väkivaltaa, vanhempien ennakoimatonta käyttäytymistä, lasten perushoivan puutteita ja perheen eristäytyminen. Tuoreessa Leena Valkosen väitöskirjassa lapset itse määrittävät ylipäätänsä juomattomuuden yhdeksi keskeiseksi hyvän vanhemmuuden määrittäjäksi. Alkoholinkäyttöön pitäisi vaikuttaa kiristämällä alkoholiveroa sekä vahvistamalla päihdepalveluita sekä päihdeperheissä elävien lasten tukea.

Toinen yleinen yhteiskuntapolitiikan alue, jossa lapsinäkökulma tulisi olla vahvemmin esillä on työelämän kehittäminen. Tarvitaan enemmän perhe- ja lapsimyönteistä henkilöstöpolitiikkaa, jossa arvostetaan vanhemmuutta sekä vähennetään työn rasittavuutta. Lasten vanhempien mahdollisuuksia lyhentää työaikaansa eli olla enemmän kotona lastensa kanssa tulee lisätä. Yksi konkreettinen ehdotukseni seuraavaan hallitusohjelmaan on vanhempainvapaan pidentäminen yhteen vuoteen.

Kolmas mainitsemani lasten hyvinvointiin vaikuttava kehityskulku on avio- ja avoerojen lisääntyminen. Usein erot hoituvat rauhallisesti ja lapsi saa pitää molemmat vanhempansa tavalla tai toisella. Liian usein lapsen kriisiä kärjistää vanhempien riitely lapsista ja tapaamisoikeuksista. Vaikka palvelujärjestelmämme on monipuolinen, parisuhteen tukemisen, kriisien sovittelu ja lapsen näkökulman huomioimisen tarpeisiin se ei kykene riittävästi vastaamaan. Perhe- ja kasvataneuvoloiden voimavarojen lisääminen on tältä kannalta hyvin tarpeellista lasten hyvinvoinnin tukemiseksi.

Erityisesti tulisi koettaa ehkäistä eroja pikkulapsivaiheessa. Kaikkien ei toki neuvolassa tarvitse ryhtyä parisuhdetyöntekijöiksi mutta on tärkeä kiinnittää asiaan huomiota ja tarvittaessa osata ohjata eteenpäin. Kyse on pitkälti tavallisten parien tavallisista asioista ja parisuhteen tukemisesta yli vauvavaiheen. Kyse on myös isien roolin vahvistamisesta ja heidän tekemisestään näkyväksi neuvolatyössä.

Neljäntenä lasten hyvinvointiin vaikuttavana yhteiskunnan kehityssuuntana voi mainita muuttoliikkeen, jonka seurauksena monet pienten lasten vanhemmat voivat asua etäällä sukulaisista ja isovanhemmista. Vanhempien yksinäisyys ja kaventuneet sosiaaliset verkostot voivat kärjittää lasten ongelmia. Perhepalveluissa tarvitaan siksi myös toimintaa, jossa kootaan ja organisoidaan vanhempien keskinäistä yhteistyötä, yhteisöllisyyttä ja vertaistukea. Samaa työtä tekevät myös kansalaisjärjestöt.

Suomalaisen yhteiskunnan yhtenä haasteena lasten hyvinvoinnin kannalta on myös yleinen lapsuuden ja lapsena olemisen arvostaminen. Lapsen tärkein oikeus on olla lapsi riittävän pitkään ja rauhassa. Uusien tutkimustulosten mukaan meillä lapsuus ja leikin aika lyhenevät. Leikki on kuitenkin lasten mielenterveyden tärkeä suoja ja vahvistaja. Aikuisten maailman ongelmat ja uhat tunkeutuvat lasten maailmaan liian aikaisin. Se näkyy esimerkiksi tyttöjen itsetunto- ja ulkonäköhuolina.

Media eri muodoissaan, mainonta ja viihdeteollisuus ovat lasten kasvuympäristön vahvoja vaikuttajia. Lasten kasvuympäristö on median vaikutuksesta väkivaltaistunut ja seksualisoitunut. Riskit korostuvat jos lapsi on paljon yksin ilman aikuisen valvontaa ja huolenpitoa.

Myös neuvolatyön uusia haasteita on vanhempien vastuun muistuttaminen lapsuuden suojelemisessa sekä median käytön pitämisessä hallinnassa. Tutkimustulokset kertovat esimerkiksi, että televisioon liittyvät pelot ovat pienten 5-6 vuotiaiden lasten yleisimmät itse ilmaisemat pelon aiheet. Tutkimus kertoo myös liiallisen tv:n katselun sekä pienten lasten nukahtamishäiriöiden välisestä yhteydestä.

Omasta puolestani koetan vaikuttaa myös siihen, että media ja mainostajat muistaisivat oman vastuunsa lasten ja lapsuuden suojelemisessa. Yksin julkisen vallan ja vanhempien toimet eivät tähän riitä.

Hyvät neuvolatyön asiantuntijat, päättäjät, johtajat, kehittäjät sekä tekijät

2000-luvun aikana neuvolatyössä on tehty paljon kehitystyötä. Vuonna 2004 sosiaali- ja terveysministeriö antoi kansalliset suuntaviivat neuvolatyön laadusta ja tarkastuksista. Ohjaus on perustunut ns. informaatio-ohjaukseen, joka tarvitsee tuekseen myös laadunvalvontaa, seurantaa ja palautetta. Tähän mennessä äitiys- ja lastenneuvolatyön toteutumisesta kunnissa on tehty yksi kertaluonteinen selvitys. Seurantaa ja arviointia varten tarvitaan pysyvä järjestelmä. Stakesissa valmistellaankin sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta järjestelmää, jossa kerättäisiin säännöllisesti tietoa kuntien terveyden edistämistoimista.

Vain osa kunnista toteuttaa neuvolatyötä kansallisten laatusuosituksen mukaisesti. Suurin este on henkilökunnan vähäisyys suhteessa lasten määrään. Monessa kunnassa edes lautakuntien jäsenet eivät ole suosituksista tarpeeksi tietoisia niin että omia palveluita verrattaisiin kansallisiin suosituksiin. Informaatio-ohjaus ei ole kyennyt takamaan lapsille valtakunnalliset kriteerit täyttäviä palveluita.

Kansanterveyslaki antaa mahdollisuuden säätää tarkemmin asetuksella sekä neuvolan että kouluterveydenhuollon tarkastuksista ja laadusta. Sosiaali- ja terveysministeriö ryhtyy ensi vuonna valmistelemaan tällaista asetusta. Tämä on erinomaista ja tarpeellista perheiden ja lasten palveluiden paremman yhdenmukaisuuden takaamiseksi. Tiedämme esimerkiksi sen, että erityistä tukea tarvitsevien lasten oppimis- ja tarkkaavaisuushäiriöiden varhainen tunnistaminen ja kuntoutus jo ennen kouluikää vähentäisivät huomattavasti koulun erityisopetuksen tarvetta.

Palveluiden sisällön kehittämisen kannalta sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama vuonna 2005 alkanut Perhe-hanke on tuonut paljon erinomaista ja tarpeellista kehitystyötä myös neuvolatyöhön hankekunnissa. Hankkeessa kehitetään 63 kunnassa ns. perhekeskusajattelua palveluissa. Ytimenä on kunnan peruspalveluiden keskinäisen työn kokoaminen ja sekä täydentäminen järjestöjen, seurakuntien ja muulla vapaaehtoistyöllä.

Painopiste on ehkäisevässä toiminnassa, moniammatillisessa yhteistyössä ja yhteisöllisyyden edistämässä vanhempainryhmä ja vertaistoiminnan avulla. Toiminta on alkanut neuvolatoiminnan ja ryhmämuotoisen perhevalmennuksen kehittämällä, jossa tapaamisia on ennen ja jälkeen lapsen syntymän. Perhehankkeessa juuri neuvolasta on tullut perhepalveluiden verkoston tärkein solmukohta. Tukemalla vanhemmuutta jo raskausajasta lähtien halutaan vahvistaa lapsen ja

vanhemman vuorovaikutusta ja turvata hyvää lapsuutta. Tavoite on havaita tuen tarve jo siinä vaiheessa kun ongelmat ovat vielä pieniä.

Hankkeessa jo tähän mennessä tehdyt arvioinnit sekä vanhemmilta saatu palaute kertoo, että toimintatapa on koettu erittäin myönteiseksi. Vanhemmat ovat kokeneet ryhmätoiminnan erittäin tärkeäksi tueksi vanhemmuudelleen. Näin saadaan myös palautetta palveluiden kehittämiseen ja suuntaamiseen perheiden ja lasten tarpeisiin.

Olen vakuuttunut siitä, että perhe-hankkeen osoittama toimintatapa on se suunta johon perhepalveluita ja neuvolaa niiden osana tulee kehittää niin että se vahvistaa lasten hyvinvointia ja ongelmien varhaista tunnistamista sekä lasten pahoinvointiongelmiin vähentämistä.

Hyvät neuvolatyöntekijät,

Kun puhutaan suomalaisen yhteiskunnan menestystekijöistä, puhe siirtyy useimmiten korkeaan teknologian tasoon, kansainvälistymisen taitoihin ja taloudelliseen kilpailukykyyn. Enemmän pitäisi mielestäni muistaa myös lasten hyvinvoinnin, hoivan ja huolenpidon perusasioita yhteiskunnan menestystekijöinä. Tiedämme hyvin, että varhaiset vuodet ovat ratkaisevia lapsen mielenterveyden ja oppimiskyvyn kannalta. Ikääntyvällä Suomella ei ole varaa siihen että pieni mutta huomattava osa lapsista syrjäytyy ja voi erittäin pahoin.

Vauva ja lapsi tarvitsevat pitkäaikaisia ja vakaita ihmissuhteita, aikuisten kiireetöntä läsnäoloa ja kuuntelemista sekä keskustelua elämän perusasioista. Ne luovat lapselle vahvan itsetunnon ja omanarvon tunnon. Vanhempia on rohkaistava tunnistamaan se, miten tärkeitä he ovatkaan lapsen elämässä.

Puheessani on tullut esille monia haasteita, ongelmia ja pahoinvointiin liittyviä ilmiöitä. Lapsuus ja vauva-aika ovat kuitenkin monessa suhteessa iloista, onnellista ja elämän makuista aikaa.

Hyvät neuvolatyön tekijät, kehittäjät, opettajat, opiskelijat ja päättäjät toivotan teille antoisia ja mukavia neuvolapäiviä!